

De effectiviteit van sociale vaardigheidstraining voor jeugddelinquenten
T. van der Stouwe

SAMENVATTING

VAN ANTISOCIAAL NAAR PROSOCIAAL?

**DE EFFECTIVITEIT VAN SOCIALE VAARDIGHEIDSTRAINING
VOOR CRIMINELE JONGEREN**

**TRUDY
VAN DER
STOUWE**

De hoge maatschappelijke en financiële kosten van jeugddelinquentie leiden ertoe dat de aanpak hiervan zich voornamelijk richt op de behandeling, rehabilitatie en preventie van toekomstige recidive. Jeugddelinquentie wordt meestal verklaard door (een opeenstapeling van) criminogene risicofactoren, zoals een gebrek aan sociale vaardigheden. Op basis van de *Wat Werkt* beginselen van effectieve justitiële interventies wordt aangenomen dat een behandeling die zich richt op vermindering van veranderbare criminogene risicofactoren leidt tot een afname van recidive. Daarnaast moet er bij de meer ernstige problematiek of een hoog risico op recidive ook een intensievere behandeling ingezet worden.

Sociale vaardigheidstraining (Social Skills Training, SST) is een van de generieke behandelvormen die vaak wordt ingezet ten behoeve van de (preventieve) behandeling van delinquente jongeren met een relatief laag recidiverisico. Een dergelijke training is gebaseerd op de aanname dat het delinquente gedrag een gevolg is van beperkte sociale vaardigheden of problemen in sociaal-cognitieve informatieverwerking, zoals het niet kunnen omgaan met groepsdruk of beïnvloed worden door antisociale denkpatronen, waardoor een jongere niet in staat is om het juiste (prosociale) gedrag te laten zien. Er is echter nog weinig empirisch bewijs dat deze aanname ondersteunt en het is onduidelijk voor wie en onder welke condities SST het meest effectief is. Het belangrijkste doel van deze dissertatie was daarom inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van SSTs in de behandeling van delinquente jongeren in het algemeen en in het bijzonder de effectiviteit van Tools4U, een SST die als taakstraf wordt ingezet voor delinquente jongeren in Nederland.

De dissertatie bestond uit vier empirische deelstudies naar de effectiviteit van Tools4U en een kwantitatieve overzichtsstudie (i.e., meta-analyse). De eerste studie was een quasi-experimenteel onderzoek (d.w.z., met een *gematchte* controlegroep) naar de effecten van Tools4U op verschillende sociaal (cognitieve) vaardigheden direct na de training, waarbij de mogelijke modererende invloed van leeftijd, geslacht, etniciteit en recidiverisico onderzocht werd. De tweede en derde deelstudie richtten zich op het bepalen voor wie en onder welke condities Tools4U het meest effectief is, door de invloed van behandelmotivatie en affectieve empathie te bestuderen. De vierde studie richtte zich op het effect van Tools4U op recidive tot ongeveer anderhalf jaar na de training, waarbij wederom enkele modererende factoren getoetst werden. De vijfde studie was een meta-analyse naar het effect van SST op recidive, sociale vaardigheden, externaliserend en internaliserend probleemgedrag. Hierbij werden mogelijke modererende effecten van studie-, steekproef-, behandeling- en uitkomstkenmerken onderzocht.

De eerste vier studies van deze dissertatie onderzochten het effect van Tools4U, een ambulante, individuele SST, die wordt toegepast als een leerstraf voor delinquente jongeren in Nederland. De leerstraf is bedoeld voor delinquente jongeren van 12 tot 18 jaar, bij wie aangenomen wordt dat het delict(gedrag) samenhangt met een tekort aan sociale en sociaal-cognitieve vaardigheden. Met 8 (tot 12) wekelijkse bijeenkomsten van anderhalf uur is de interventie relatief kort, weinig intensief en bedoeld voor jongeren met een matig risico op recidive. In het quasi-experimentele onderzoek werden $n = 115$ jongeren die deelnamen aan Tools4U vergeleken met een controlegroep van $n = 108$ jongeren die *Treatment As Usual* (TAU, gebruikelijke behandeling, in de meeste gevallen een werkstraf, of een andere leerstraf) ontvingen. De controlegroep was samengesteld uit jongeren die het meest vergelijkbaar waren met de jongeren in de Tools4U behandelgroep op basis van *propensity score matching* van de totale controlegroep van $N = 354$ jongeren. Vóór en direct na Tools4U of TAU werden vragenlijsten over sociaal(-cognitieve) vaardigheden afgenomen. Daarnaast werden vragenlijsten over

opvoedvaardigheden afgenomen bij ouders vóór en na de behandeling. Aanvullende informatie werd verzameld aan de hand van dossieranalyses en vragenlijsten voor de trainers. Tot slot werden bijna anderhalf jaar na afloop van de behandeling officiële recidivedata van het Ministerie van Justitie van de beide groepen vergeleken.

In een procesevaluatie werden inclusiecriteria en behandelintegriteit onderzocht voor Tools4U. De meeste jongeren die Tools4U opgelegd kregen, voldeden aan de inclusiecriteria, hoewel 17% van de jongeren Tools4U kreeg opgelegd voor spijbelen en niet voor een delict. Daarnaast werden de meeste verplichte trainingstechnieken voldoende toegepast (80 - 100%), maar het betrekken van ouders bij de training lukte slechts in 60% van de gevallen. Over het geheel genomen werd de behandelintegriteit op basis van een criterium van Durlak en Dupre als voldoende beschouwd, wat essentieel is om de behandel-effecten te kunnen toeschrijven aan de Tools4U trainingstechnieken.

In de eerste studie van deze dissertatie (Hoofdstuk 2) werden de effecten van Tools4U op sociaal (cognitieve) vaardigheden direct na de training onderzocht. Er werden significante positieve behandel-effecten gevonden voor impulsiviteit ($d = .31$), het toekennen van vijandige bedoelingen aan anderen ($d = .42$), egocentrische denkfouten ($d = .28$), en de denkfout uitgaan van het ergste ($d = .41$). Significante negatieve effecten werden gevonden voor competentiebeleving van sociale acceptatie ($d = -.28$) en gevoel van eigenwaarde ($d = -.30$). Geen significante effecten werden gevonden voor actief aanpakken en sociale steun zoeken, cognitieve empathie, anderen de schuld geven, goedpraten/verkeerd benoemen en positief opvoedgedrag en belonen door de ouders. Moderatoranalyses toonden aan dat jongere deelnemers in vergelijking met oudere deelnemers meer baat hadden bij Tools4U dan bij TAU in het verbeteren van hun gedragshouding. Daarnaast lieten alleen ouders van meisjes meer positief opvoedgedrag zien na Tools4U. Er werden geen andere moderator-effecten gevonden voor leeftijd, geslacht, etniciteit en recidiverisico. Er werd geconcludeerd dat Tools4U kleine, veelbelovende effecten liet zien direct na de behandeling, die zouden kunnen leiden tot lange termijn-effecten op recidive. De behandel-effecten zouden verbeterd kunnen worden door aanvullende technieken in te zetten voor beter gebruik van het sociale netwerk, terwijl de betrokkenheid van ouders verbeterd zou moeten worden om de effecten op oudervaardigheden te vergroten.

Studie 2 (Hoofdstuk 3) beschreef de rol van behandelmotivatie als voorspeller en moderator van de effecten van Tools4U direct na de training. Behandelmotivatie modereerde alleen effecten op actief aanpakken van problemen. Dat wil zeggen: alleen jongeren met een matige motivatie waren in staat om hun problemen meer actief aan te pakken na Tools4U vergeleken met jongeren die TAU kregen, terwijl er geen verschil was voor jongeren met een hoge behandelmotivatie. Wel lieten jongeren met een relatief hoge behandelmotivatie na beide interventies, dus Tools4U en TAU, meer verbeteringen zien op sociale steun zoeken, cognitieve empathie, het toekennen van vijandige bedoelingen aan anderen en egocentrische denkfouten. Er werd dan ook geconcludeerd dat de effecten van Tools4U, wanneer afgezet tegen de controlegroep (TAU), grotendeels vergelijkbaar waren bij jongeren met verschillende niveaus van behandelmotivatie. Dit zou erop kunnen wijzen dat het Tools4U lukt om in de training adequaat aan te sluiten op de behandelmotivatie van de jongere, wat in overeenstemming is met het responsiviteitsprincipe van de Wat Werkt beginselen van effectieve justitiële interventies.

Studie 3 (Hoofdstuk 4) onderzocht de invloed van affectieve empathie op het effect van Tools4U op sociale informatieverwerkingsvaardigheden. Affectieve empathie had alleen invloed op het

trainingseffect in het toekennen van vijandige bedoelingen aan anderen. Er werden geen andere effecten gevonden op denkfouten. Er werd geconcludeerd dat een minimaal niveau van empathie mogelijk voorwaardelijk is voor het verminderen van het toekennen van vijandige bedoelingen in (SST) behandeling, omdat alleen jongeren met gemiddelde of hoge affectieve empathie hier verbeteringen in lieten zien.

Studie 4 (Hoofdstuk 5) onderzocht de lange termijn-effecten van Tools4U op recidive. Er werden geen significante behandel-effecten gevonden op het percentage recidivisten, het aantal nieuwe delicten en gewelddadige recidive na 6 maanden, 12 maanden en bijna anderhalf jaar na afloop van de training. Er werden geen modererende effecten gevonden voor demografische kenmerken, kenmerken van de delictgeschiedenis en vaardigheden waarin Tools4U effecten had laten zien direct na de training, zoals beschreven in Hoofdstuk 2. Er werd geconcludeerd dat Tools4U niet effectiever is dan TAU in het voorkomen van recidive. Er zijn echter amper goed-onderzochte effectieve behandelalternatieven en de vastgestelde behandelintegriteit van Tools4U biedt een goede basis van waaruit de effectiviteit van SSTs verbeterd kan worden.

Hoofdstuk 6 is een meta-analyse naar de effectiviteit van SSTs voor delinquente jongeren. In totaal werden er $k = 28$ studies, bestaande uit $\#ES = 580$ effectgroottes, over $N = 3124$ jongeren, geïnccludeerd om het de effectiviteit van SST voor delinquente jongeren te onderzoeken voor recidive, externaliserende problemen, sociale vaardigheden en internaliserende problemen. Daarnaast werden moderatoranalyses uitgevoerd om de mogelijke invloed van studie-, steekproef-, uitkomst- en behandelkenmerken te onderzoeken. Het bleek dat SSTs alleen kleine positieve effecten hadden op recidive en sociale vaardigheden, maar niet op externaliserende en internaliserende problemen. Positieve effecten werden echter alleen gevonden in vergelijking met een controlegroep zonder behandeling, terwijl geen verschillen werden gevonden wanneer de controlegroep een alternatieve behandeling ontving. Daarnaast was er alleen een effect voor externaliserende problemen wanneer impulsiviteit de uitkomstmaat was of wanneer zelf-rapportage was gebruikt. Er werd geconcludeerd dat SST als behandeling misschien een te breed behandeldoel heeft om effectief te kunnen zijn in het verminderen van recidive van delicten bij jongeren.

Concluderend kan gesteld worden dat de verschillende studies in deze dissertatie slechts beperkte behandel-effectiviteit hebben gevonden voor Tools4U en SSTs in het algemeen. Hoewel SSTs hebben laten zien dat de sociale vaardigheden direct na de training kunnen verbeteren, zijn deze verbeteringen mogelijk niet substantieel genoeg om recidive (op de lange termijn) te verminderen. De beperkte effecten van Tools4U in onze effectiviteitsstudie zouden deels verklaard kunnen worden door de alternatieve gebruikelijke behandeling die de controlegroep ontving, juist omdat ook onze meta-analyse alleen effecten vond voor SST wanneer de controlegroep geen behandeling kreeg.

Gezien de preventieve aard van Tools4U en de kleine effecten van SSTs in het algemeen was het bij aanvang al onwaarschijnlijk dat de effecten van Tools4U matig of zelfs groot zouden zijn. Daarnaast is het de vraag of de criminogene factor (beperkingen in) sociale vaardigheden wel dynamisch (veranderbaar) en sterk genoeg is als primaire focus van een behandeling gericht op het verminderen van recidive, in plaats van beter empirisch onderbouwde criminogene risicofactoren, zoals antisociale attitudes en agressie. Tot slot is het mogelijk dat niet alle jongeren die Tools4U kregen ook daadwerkelijk beperkingen hadden in sociale vaardigheden die gerelateerd waren aan het delict. Ook is er nog

onduidelijkheid over de behandelintegriteit van Tools4U, omdat geen gevalideerd meetinstrument werd gebruikt, met bijbehorende genormeerde scores, om dit vast te stellen. Daardoor zijn nog veel verklaringen voor het gebrek aan behandeleffecten tentatief, maar de huidige dissertatie biedt wel specifieke informatie om Tools4U en SSTs in het algemeen te verbeteren om recidive bij delinquente jongeren in het vervolg te verminderen.